

PRIEKŠVārds GRĀMATAS ATKĀRTOTAM IZDEVUMAM

Jaunākās paaudzes juristiem profesora Artura Liedes vārds, iespējams, ir maz pazīstams. Zināmā mērā tas izskaidrojams ar to, ka pēdējie studenti, kuriem bija iespēja klausīties lieliskās profesora lekcijas kriminālprocesuālajās tiesībās, ir absolvējuši Latvijas Universitāti pirms 30 gadiem. Otrs, ne mazāk svarīgs iemesls ir tas, ka viens no nozīmīgākajiem profesora Artura Liedes darbiem – mācību grāmata kriminālprocesā 2 daļās – ir publicēts pirms 40 gadiem un jau sen kļuvis par bibliogrāfisku retumu. Pirmo lietu nav vairs mūsu spēkos labot, turpretī otrā līdz ar mācību grāmatas kriminālprocesā pirmās daļas 1970. gada izdevuma atkārtotu izdošanu ir jau labota.

Profesors Arturs Liede kriminālprocesuālo tiesību kursu ir lasījis Latvijas Universitātes studentiem 36 gadus un līdztekus tam pētījis šo tiesību nozari. Ir publicēti vairāk nekā 90 profesora Artura Liedes darbi – monogrāfijas, mācību līdzekļi un zinātniskie raksti kriminālprocesuālajās tiesībās. Interesentiem par samērā pilnīgu Artura Liedes darbu bibliogrāfisko rādītāju var kalpot izdevums “Profesors Arturs Liede. Personālais literatūras rādītājs P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte. Rīga, 1976.” Profesors Arturs Liede ieguldījis nozīmīgu darbu arī kriminālprocesuālās likumdošanas izveidē Latvijā. Ar viņa līdzdalību ir ticis sagatavots pirmā Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa projekts 20. gadsimta 60. gados un tam sekojošās turpmākās izmaiņas kriminālprocesuālajā likumdošanā. Viņš bija arī pirmā Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa komentāru atbildīgais redaktors un viens no tā autoriem. Daudziem no Latvijas juristiem, kuri bijuši profesora Artura Liedes studenti, viņš atmiņā palicis kā erudīts, ar augstu inteliģenci apveltīts un smalkjūtīgs profesors. Ar savām dziļajām zināšanām jurisprudencē, oratora talantu, prasīgumu pret sevi un cieņu pret studentiem profesors Arturs Liede bija iemantojis pelnītu autoritāti, cieņu un studentu mīlestību.

Profesora Artura Liedes mācību grāmata kriminālprocesā 2 daļās ir pirmā mācību grāmata latviešu valodā juridiskajās zinātnēs, kas izdota pēc Otrā pasaules kara Latvijā. Profesors Arturs Liede joprojām ir vienīgais tiesību zinātnieks Latvijā, kurš viens pats bez līdzautoru piesaistīšanas ir spējis uzrakstīt mācību grāmatu juristiem divos sējumos. Grāmatu priekšvārdos profesors Arturs Liede tās nosauc par mācību literatūru, kas domāta studentiem kriminālprocesa kursa apguvei. Šādam pieticīgam profesora pašnovērtējumam nevar piekrist, jo monogrāfijai ir paliekoša zinātniska un praktiska vērtība. Izklāstot kriminālprocesa kursa jautājumus, profesors sniedz visaptverošu tajā laikā pieejamajā juridiskajā literatūrā pastāvošo uzskatu analīzi par jebkuru no kriminālprocesa institūtiem. Grāmatās atrodamas bagātīgas atsaucis uz juridiskās literatūras avotiem krievu, vācu un franču valodā. Gandrīz ikkatrā grāmatas lapaspusē ir zemsvīturu atsaucis, kurās papīra ekonomijas nolūkā sīkākā drukā ir norādes uz pieejamo literatūru par vienu vai otru procesuālo problēmu, gan atšķirīgu viedokļu konspektīvi izklāsti un tiesu prakses piemēru apraksti. Pēc sava satura profesora Artura Liedes grāmatas godam ir pelnījušas, lai tās dēvētu par zinātniskajām monogrāfijām kriminālprocesā.

Priekšvārdos savai monogrāfijai profesors Arturs Liede visai pieticīgi piebilst, ka varbūt tā būs noderīga arī juristiem praktiķiem. Laiks ir pierādījis, ka no profesora monogrāfijas mācījušies ne tikai studenti, bet to savā praktiskajā darbā izmantojuši un patlaban joprojām izmanto arī izmeklēšanas, prokuratūras, advokatūras un tiesu praktiskie darbinieki. Monogrāfija bija tik populāra un pieprasīta juristu vidū, ka ātri vien pazuda no veikalu plauktiem un pēc tam arī no tiesībaizsardzības iestāžu metodiskās literatūras krājumiem. Monogrāfija drīz vien kļuva par bibliogrāfisku retumu. Juristi profesora Artura Liedes monogrāfiju joprojām glabā kā retumu un lepojas, ja tā atrodama viņu personiskajās bibliotēkās.

Monogrāfijas pirmā daļa – “Kriminālprocess un tiesu pierādījumi” pirmizdevumu piedzīvoja 1970. gadā. Tajā aplūkoti kriminālprocesa vispārīgās daļas svarīgākie jautājumi. Īpaši plaši aplūkota pierādījumu teorija kriminālprocesā, kuras iztīrījums apjoma ziņā aizņem pusi grāmatas. Atkārtoti saīsinātā un pārstrādātā veidā monogrāfijas pirmā daļa izdota 1980. gadā ar nosaukumu “Latvijas PSR kriminālprocess”.

Monogrāfijas otrā daļa – “Kriminālprocess. Tiesvedības norise krimināllietās” izdota 1973. gadā. Šajā sējumā aplūkoti kriminālprocesa sevišķās daļas jautājumi, un tas aptver visu tālaika kriminālprocesa stadiju iztīrījumu. Kaut gan profesors Arturs Liede bija pabeidzis darbu arī pie šīs monogrāfijas daļas atkārtota izdevuma manuskripta, taču publicēts tas netika. Neilgi pirms savas aiziešanas mūžībā, profesors Arturs Liede šī priekšvārda autoram ar viņam vien raksturīgo labestību un ironiju pastāstīja, ka par monogrāfijas otrās daļas neizdošanu parūpējies viņa “labvēlis”, kurš, būdams izdevniecības redkolēģijas loceklis, cildinājis paša sarakstīto darbu nolūkā panākt tā publicēšanu, bet par profesora darbu izteicies, ka grāmatā jau nekā jauna nav un nevienam tā nav nepieciešama. Aizvainojumu no profesora puses pret “labvēli” es nejutu. “Labvēļa” vārdu profesors man smalkjūtīgi neminēja, taču, būdams profesora kolēģis, es “labvēli” atpazīnu. Taisnīguma labad jāpiebilst, ka liktenis “labvēlim” turpmāk nebija labvēlīgs, jo viņa darbu vēl neviens nav iecerējis publicēt atkārtoti. Ne jau pats autors var sniegt objektīvu paveiktā novērtējumu, to viņa vietā vienmēr paveic laikabiedri un nākamās paaudzes. Ja cilvēka paveiktais ir bijis nepieciešams laikabiedriem un noderīgs arī nākamajām paaudzēm, tad mēs viņa veikumu atceramies. Tā noticis arī ar profesoru Arturu Liedi un viņa darbu.

Ar šo publikāciju interesentiem tiek piedāvāts profesora Artura Liedes monogrāfijas pirmā sējuma – “Kriminālprocess un tiesu pierādījumi” 1970. gada pirmizdevuma atkārtots izdevums. No monogrāfijas pirmā sējuma 1980. gada izdevuma izmantošanas šim nolūkam esam atteikušies tādēļ, ka otrais izdevums izraisa mazāku interesi. Informatīvā ziņā otrais izdevums ir pieticīgāks, jo tā apjoms ir uz pusi mazāks, kriminālprocesuālo institūtu izklāsts ir samērā konspektīvs un lakonisks, daudz mazāk vietas atvēlēts juridiskajā literatūrā pastāvošo viedokļu dažādībai kriminālprocesuālajos jautājumos un samazināts izmantoto tiesu prakses piemēru skaits. Nevietā būtu pārņemts profesoram Arturam Liedem par šiem trūkumiem monogrāfijas pirmā sējuma 1980. gada publikācijā, jo minētie trūkumi viņam bija apzināti jāpieļauj. Iemesls tam ir vienkāršs, un tagad mums tas var šķist nesaprotams. Tālaika padomju režīms ierobežoja publikāciju apjomus, jo nespēja sarāžot pietiekamā daudzumā papīru. Lai monogrāfijas pirmā daļa ieraudzītu dienasgaismu

atkārtoti, profesors bija spiests tās apjomu būtiski saīsināt. To viņš darīja, rūpēdamies par saviem studentiem, jo grāmatas pirmizdevums ierobežotā skaitā bija piejams tikai bibliotēkās.

Profesora Artura Liedes monogrāfijas pirmā sējuma – “Kriminālprocess un tiesu pierādījumi” 1970. gada pirmizdevuma atkārtots izdevums Latvijas juristiem nepieciešams, ne tikai lai jaunākās paaudzes juristiem profesora Artura Liedes vārds turpmāk kļūtu pazīstams, bet galvenokārt tālab, ka šis darbs joprojām ir noderīgs mūsdienu juristiem. Tā kā mūsdienu Kriminālprocesa likums būtiski atšķiras no Latvijas kriminālprocesuālās likumdošanas, kas bija spēkā profesora Artura Liedes grāmatas tapšanas laikā, var šķist, ka profesora monogrāfijā sniegto atziņu piemērošana mūsdienām ir visai apgrūtināta. Šāds viedoklis ir pareizs, taču tajā pašā laikā atsevišķi kriminālprocesa institūti ir saglabājušies gandrīz nemainīgā veidā arī līdz mūsdienām un to sniegtais profesora skaidrojums joprojām ir piemērojams praktiskajā jurisprudencē. Vērtīgam profesora monogrāfijas studētājam tas būs saskatāms un palīdzēs izprast arī spēkā esošo Kriminālprocesa likumu.

Ja profesora Artura Liedes monogrāfiju vērtējam no tajā sniegto atziņu praktiskas pielietojamas iespējas mūsdienās, tad īpaši nozīmīga ir grāmatas otrā daļa – “Tiesu pierādījumi”, kas veltīta pierādījumu teorijai kriminālprocesā. Laika gaitā pierādījumu teorija kriminālprocesā ir piedzīvojuši vismazāk izmaiņu. Būtiski pierādījumu teorijas vispārīgā daļā nav izmainījušies mūsu priekšstati par pierādījumu pieļaujāmību un attiecināmību; pierādīšanas priekšmetu un pierādīšanas robežām; pierādīšanas struktūru un pierādīšanas norisi; pierādījumu novērtēšanu un pārbaudi un pierādījumu klasifikāciju. Īpaši detalizēti profesors Arturs Liede monogrāfijā aplūko pierādījumu iedalījumu tiešajos un netiešajos pierādījumos un pierādīšanas īpatnības ar netiešajiem pierādījumiem, kas nereti juristiem praktiķiem ir grūti izprotams jautājums. Arī grāmatas 7. nodaļā aplūkoti pierādījumu teorijas sevišķās daļas jautājumi nav zaudējuši savu aktualitāti, jo visus profesora Artura Liedes iztīrītos pierādīšanas līdzekļus paredz arī Kriminālprocesa likums. Atšķirība ir tikai tajā apstākļi, ka pašreiz spēkā esošā kriminālprocesuālā likumdošana paredz nedaudz plašāku to loku. Pierādījumu teorijas sevišķajā daļā profesors saistošā veidā, ņemot par pamatu liecinieka liecību, ir aplūkojis tādas liecību ietekmējošus psiholoģiskus procesus kā uztvere un iegaumēšana, iegaumētā saglabāšana atmiņā un atmiņā saglabātā reproducēšana nopratināšanā. Kaut gan minētie jautājumi ietilpst tiesu psiholoģijas jomā, profesoram Arturam Liedem to aplūkošanu monogrāfijā varam piedot. Liecību psiholoģijas pētījumi bija profesora aizraušanās, un viņam ir izdevies šo tēmu izklāstīt meistarīgi un saistoši.

Pastāvīga monogrāfijas vērtība ir augstā valodas kultūra, kādā sarakstīts darbs. Kā monogrāfijas priekšvārdā norādījis pats profesors, “juristam ir nepieciešama augsta valodas kultūra, vārdu un formulējumu precizitāte, nevainojama apsvērumu, lēmumu, spriedumu leksiskā forma”. Profesora Artura Liedes darbs kalpo par labu piemēru tam, pēc kā juristam vajag tiekties savas valodas kultūras izkopšanā. Tāpēc līdztekus noderīgām zināšanām kriminālprocesā iepazīšanās ar profesora Artura Liedes monogrāfiju sniegs interesentiem arī estētisku baudījumu.

Varis Klotiņš,
zvērīnāts advokāts